

2. CUESTIONARIO E MOSTRAXE

2.1 Elaboración do cuestionario

Cando se aborda un traballo coma o que nos ocupa, o cuestionario constitúe sen dúbida un dos piares do posible éxito e da fiabilidade dos resultados, e polo tanto o seu coidado debe ser extremado (ó igual có da mostra) e contar cuns prazos de elaboración amplos: atendendo a estes principios, pretendiamos que o repouso das cuestións xa elaboradas, a revisión repetida e a comprobación da súa viabilidade ó longo de varias semanas, fixesen que o cuestionario provisional para aplicar na zona de Ferrol fose un produto dabondo reflexionado e validado.

Así pois, reunimos en primeiro lugar material bibliográfico que trata-se dos diversos problemas que aparecen á hora de elaborar un inquérito sociolingüístico deste tipo, no que se incluían algúns cuestionarios xa aplicados en distintas comunidades lingüísticas, especialmente aquelas que presentan casos de contacto lingüístico semellantes ó de Galicia, e tamén cuestionarios xa empregados nos traballos que sobre o galego se levan feito. A falla de referencias que cubrisen todo o abano de cuestións que nos propuñamos tratar facía que este material fose orientador só de xeito parcial, e non da totalidade do cuestionario. Elaboramos pois unha guía cos temas que debía contemplar coa intención de non esquecer ningún deles nin que algún se vise descompensado respecto ós outros no seu tratamento:

1. Datos do entrevistado: nome, lugar de residencia, grao de estudos, etc.
2. Competencia lingüística do entrevistado.
3. Historia lingüística do entrevistado.
4. Usos lingüísticos do entrevistado en diferentes ámbitos: familiar, laboral, escolar, institucional, de amizades, etc.
5. Actitudes lingüísticas.
6. Prexuízos lingüísticos.
7. Futuro da lingua.
8. Outras.

Ademais disto, seguíronse unhas directrices básicas a fin de conseguir que fose por unha banda fiable e completo, e por outra o menos complexo e denso posible para favorece-la súa aplicación:

1) Debíase adecua-lo volume de preguntas de cada parte á importancia desta e ó rendemento esperado.

2) Debíanse incluír no posible preguntas xa feitas noutros traballos sobre o galego, para permiti-la comparación e detectar posibles cambios na situación lingüística.

3) As preguntas debían ser curtas, sinxelas e sen ambigüidades, aptas para seren presentadas a calquera tipo de entrevistado.

4) Debíase seguir unha secuencia lóxica na presentación dos diferentes temas que favorecese a fluidez do cuestionario ó levalo á práctica.

5) As opcións de resposta (escalares ou non) debían se-lo máis homoxéneas posibles e non diversificarse demasiado, para que o entrevistado non tivese que estar cambiando continuamente de marco de referencia.

Establecemos un calendario de execución que ía de xullo do 1990 a principios de novembro do mesmo ano. Nese período redactamos primeiro un cuestionario previo sobre o que traballar, e que debía logo pasar por varias fases de corrección e axuste a fin de comproba-la súa viabilidade e o seu rendemento. As modificacións levadas a cabo polo equipo apuntaron principalmente cara á:

- Ampliación ou redución do número de preguntas asignadas a cada campo, co fin de evitar reiteracións e preguntas inútiles.
- Modificación da formulación das preguntas a fin de cumprilos requisitos xa sinalados (sinxeleza, validez para tódolos entrevistados e facilidade de comprensión, etc.).
- Modificación das opcións de resposta e redución do seu número, o que supuxo un menor esforzo para o entrevistado, así como unha maior facilidade de codificación e de análise estatística.
- Incorporación ou supresión de preguntas que puidesen ter ou carecer de interese, á vista do seu rendemento en estudos xa feitos e na súa aplicación práctica.
- Alteracións na orde das preguntas co fin de buscar unha secuencia lóxica que evitase rupturas ou saltos, e favorecese a implicación do entrevistado na enquisa.

Tamén fixemos unha comprobación empírica da bondade das diferentes e sucesivas propostas mediante a aplicación do cuestionario entre persoas alleas ó equipo de traballo. Este mecanismo pretendía valoralo comportamento que sobre o terreo tería cada pregunta, observando todos aqueles elementos que impedisen un desenvolvemento fluído e correcto da entrevista.

Este proceso foi dándolle paulatinamente coherencia e contido ó longo de varios meses, e o resultado final foi un corpo de 163 preguntas que pretendían cubrir tódolos campos que xulgáramos de interese.

O número de preguntas podería parecer excesivo tendo en conta que o volume dos cuestionarios sociolingüísticos que habitualmente se elaboran non adoita ser tan amplo. Fomos tamén conscientes das conse-

cuencias negativas que podería supor semellante tamaño. Non obstante, desbotámo-la súa redución por varias razóns:

a) O ambicioso do proxecto e a súa amplitude desaconsellábano, dado o perigo de caer na simplificación ou de deixar áreas importantes sen investigar.

b) O carácter provisional do cuestionario aconsellaba incluí-la maior cantidade posible de preguntas, co fin de comproba-lo seu comportamento e o seu rendemento na aplicación a unha mostra concreta: no cuestionario definitivo xa se procedería á supresión ou modificación daquelas que demostrasen carecer de utilidade ou de relevancia.

c) Quixemos ensaiar novas preguntas e novas formulacións que supuñamos de interese, especialmente aquelas que non se recollían en estudos anteriores. É o caso das preguntas abertas e, sobre todo, das que buscan explicacións causais dos fenómenos lingüísticos (as de *¿por que?*): o reducido da mostra debíanos permitir codifica-las respostas e elaborar unha batería que no cuestionario definitivo pechase esas preguntas (no caso de ser rendosas).

Son estas as principais razóns que explican o volume dun cuestionario do que o entrevistado tería que responder un máximo de 163 preguntas. A decisión tomada ó respecto foi acertada, tal e como demostrou o proceso de análise de datos e de redacción do inquérito definitivo.

O último paso da elaboración do cuestionario previo foi a súa presentación para o manexo por parte de entrevistador e entrevistado, que foi feita de acordo coa empresa consultora que levou a cabo a súa aplicación. Quíxose con isto contar co apoio de profesionais que, polo seu traballo diario, teñen en conta aspectos de manexabilidade e perceptibilidade que a nós se nos puidesen escapar.

Da aplicación deste inquérito tiráronse -como confiábamos- conclusións importantes que foron de gran axuda na redacción do cuestionario definitivo. Atopámonos con que a súa fluidez era maior da esperada, e a análise dos datos permitiunos reduci-lo número de preguntas a 148 (número máximo que podería contestar un entrevistado): pecháronse aquelas que estaban abertas, modificouse a redacción e/ou as posibilidades de resposta dalgunhas, suprimíronse ou incorporáronse outras, etc. As razóns desta redución atópanse fundamentalmente en:

a) O escaso ou nulo rendemento dalgunhas variables e preguntas empregadas.

b) A redución dos *¿por que?*, dado que tanto os resultados coma as respostas eran escasamente fiables e pouco operativos.

c) A redución de varias preguntas a unha soa por presentar porcentaxes e motivacións de resposta moi semellantes.

d) O emprego de táboas que inclúen varias cuestións no cuestionario definitivo, e que permiten que se conteste de xeito máis áxil e simplificado a cada unha delas.

Ademais, variou apreciablemente a formulación dalgunhas preguntas, sobre todo a daquelas referidas a actitudes e prexuízos, co fin de

buscar un maior compromiso do entrevistado na resposta, e de evita-la busca diplomática do termo medio. Noutros casos trátase de matizacións que eviten equívocos ou malas interpretacións, ou simplifiquen a formulación -sen perda de contido- da pregunta. Tamén se incluíron táboas de valoración da competencia dos falantes, xa que nos pareceu que merecía un maior tratamento.

O cuestionario definitivo para toda Galicia foi elaborado a partir do previo ó longo dos meses de setembro, outubro e novembro de 1991. O proceso de elaboración e corrección foi semellante ó desenvolvido un ano antes e guiouse polos mesmos principios e intereses, aínda que o traballo anterior simplificou moito o proceso. Cremos pois que o cuestionario que presentamos como apéndice e co que se conseguiron os datos analizados no presente traballo, cumpriu o obxectivo para o que estaba deseñado, que non era outro que o de ser un cuestionario de proba.

2.2 Mostraxe e aplicación

Deseñado o correspondente cuestionario piloto, o seguinte labor consistía en selecciona-la mostra obxecto de estudio. Despois das respectivas consultas ós censos de poboación e a outros indicadores demográficos e socioeconómicos, o equipo optou polo modelo que mellor respondese ás esixencias e natureza do traballo. A mostra baséase nos criterios de hábitat (tomando como elemento nuclear o concello), idade e sexo.

Por hábitat distinguíuse entre urbano, periurbano (asentamentos con estrutura de vila próximos ás cidades), vilas grandes, vilas pequenas e rural.

Por sexo mantívose a representación proporcional ó censo de poboación da comarca estudada.

No factor idade optouse por unha mostra de poboación superior ós 16 anos, dado que o segmento de idades inferiores é o mellor coñecido nos estudos de sociolingüística galega e, por outra banda, podería ser obxecto con maior facilidade, se fose preciso, dunha sondaxe á parte.

Ademais disto, procurouse que a mostra non presentase unha gran dispersión xeográfica co obxecto de facilitar, co mínimo custo, un seguimento minucioso da aplicación do cuestionario.

Logo das correspondentes deliberacións, o equipo estimou como máis representativa destas características a bisbarra do Ferrol, xa que nela se podían achar ben representados os parámetros antes citados. Esta demarcación debe ser entendida nun senso amplo, dado que nalgúns casos foi preciso sobrepasa-los seus límites naturais por entender que as entidades de poboación estudadas estaban comprendidas dentro da área de influencia do citado núcleo. Así pois, optouse por unha aplicación a 18 concellos desta comarca que, en conxunto, responden ás esixencias que previamente nos fixamos. Son os que se recollen na táboa seguinte:

Táboa 1.- Distribución da mostra por concellos

Concello	carácter	nº entrev.	%	% acumda.
ARES	periurbano	22	4.4	4.4
CABANAS	rural	21	4.2	8.6
A CAPELA	rural	21	4.2	12.8
CEDEIRA	vila pequena	22	4.4	17.2
CERDIDO	rural	21	4.2	21.4
FENE	periurbano	31	6.2	27.6
FERROL	urbano	100	20.0	47.6
MOECHE	rural	21	4.2	51.8
MONFERO	rural	22	4.4	56.2
MUGARDOS	periurbano	21	4.2	60.4
NARÓN	periurbano	41	8.2	68.6
NEDA	vila pequena	22	4.4	73.0
PONTEDEUME	vila pequena	22	4.4	77.4
AS PONTES	vila grande	29	5.8	83.2
SAN SADURNIÑO	rural	21	4.2	87.4
SOMOZAS	rural	20	4.0	91.4
VALDOVIÑO	rural	22	4.4	95.8
VILARMAIOR	rural	21	4.2	100.0
TOTAL		500	100.0	100.0

Respecto ó tamaño da mostra, considerouse representativo para esta fase do traballo un volume de 500 entrevistas. Como é sabido un dos cometidos básicos consistía en establecer unha avaliación inicial dos factores sociolingüísticos máis característicos dunha poboación definida como prototipo.

Na metodoloxía de selección de informantes seguíronse os principios habituais neste tipo de investigacións. A selección fíxose aleatoriamente e a aplicación levouse a cabo a partir da base 'itinerario/ ruta' (método Random-Route)².

O traballo de campo levouno a cabo entre os días 26 de febreiro e 18 de marzo de 1991 a empresa Obradoiro de Socioloxía, S.A., concesionaria da devandita actividade para esta primeira fase da investigación.

O equipo do Seminario de Sociolingüística fixo un seguimento directo da aplicación da entrevista, comprobando *in situ* a realización da mesma a partir das correspondentes follas de ruta facilitadas pola citada empresa. Rematada esta, e unha vez en poder do Seminario os correspondentes cuestionarios, procedeuse a codifica-las preguntas presentadas en formato de resposta libre co obxecto de acomodalas, segundo posibles afinidades nas contestacións, a criterios xerais para logo poder aplicárlle-lo correspondente tratamento informático e estatístico.

² A ruta é o itinerario a seguir polo entrevistador para realizar un número determinado de entrevistas (mínimo de dez, máximo de quince) distribuídas por idade e sexo, con xeitos distintos de proceder segundo o núcleo fose urbano ou rural.